

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНОГО ПІДХОДУ ПРИ ВИХОВАННІ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розкрито особливості особистісного підходу при вихованні учнів професійно-технічних навчальних закладів, наведено етапи управління системою виховання на основі аспектного вивчення особистості учнів за певними методиками всебічного діагностування потреб і проблем учнів.

Ключові слова: *особистість, індивідуальність, особистісний підхід, виховна система, взаємодія, управління, діагностування.*

Сучасний період соціально-економічного розвитку українського суспільства потребує пошуку нових механізмів взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу. Сьогодення зумовлює внесення значних змін до рівня вихованості, озброєності знаннями, формування характеру молодшої людини, що вступає в самостійне життя. Дієвим чинником формування цілісної та гармонійно розвинутої особистості є перехід від авторитарно дисциплінарної педагогіки до особистісно орієнтованої моделі виховання, у якій головним стає не реалізація кінцевих, запланованих результатів освітнього процесу, а розкриття індивідуальних, пізнавальних, творчих і соціальних можливостей кожного учня та визначення і створення у професійно-технічному навчальному закладі (далі – ПТНЗ) педагогічних умов, необхідних для їх забезпечення.

Людина розвивається, формує свої навички, моделі поведінки, цінності, почуття у процесі спільної діяльності з іншими людьми та в ході спілкування з ними. Тому в реалізації виховної діяльності на сучасному етапі актуальною є особистісно орієнтована взаємодія.

Аналіз історико-педагогічних реалій в аспекті проблеми дослідження дав змогу встановити, що активно пропагувала і досліджувала особистісно орієнтована модель навчання та виховання в другій половині ХХ ст., яке поступово виробило певні конкретні принципи: визнання особистості (учня, педагога, керівника) суб'єктом освітньої діяльності та суб'єктних відносин; визнання людини складною системою, яка саморозвивається; визнання особистості метою, а не засобом освітньої діяльності тощо. Найбільш активно в цій сфері працюють дослідники Г.А. Балл, І.Д. Бех, О.В. Бондаревська, С.І. Гончаренко, О.В. Киричук, С.І. Подмазін, О.Я. Савченко, О.В. Сухомлинська, І.С. Якиманська та ін.

Мета статті – на основі особистісно орієнтованого підходу до виховання учнів ПТНЗ розробити етапи управління системою виховання, подати комплекс методик усебічного вивчення потреб і проблем учнів.

Варто зазначити, що на сучасному етапі, з огляду на проблему дослідження, І.Д. Бех в узагальненні теоретико-технологічних основ особистісно орієнтованого виховання та навчання наголошує на необхідності гуманізації відносин учителя з учнем, підґрунтям якої є “розуміння, визнання, прийняття вихованців”. Передусім, І.Д. Бех наголошує на тому, що особистісно орієнтований виховний процес “...будується не просто на врахуванні індивідуальних особливостей вихованців, а насамперед, на послідовному завжди і в усьому ставленні до них як до особистостей, як до відповідальних і свідомих суб'єктів діяльності” [1, с. 11].

Однією з вагомих умов результативності цього процесу, як вважає І.Д. Бех, і одночасно суттєвою ознакою професіоналізму педагога є наявність у нього таких якостей, як здатність сприймати й адекватно ставитися до поведінки дитини в кожний момент спілкування з нею, спостерігати за її змінами в почуттях і вчинках з тим, щоб зрозуміти їх причини; наявність у педагога оцінних критеріїв, які б давали йому можливість “порівнювати характер змін, що настають у вербальній і невербальній поведінці школяра” і правильно реагувати на них; уміння дати об’єктивну оцінку емоційному стану дитини завдяки врахуванню таких експресивних компонентів спілкування з нею, як міміка, поза, жести, рухи, інтонації, темп мовлення тощо; здатність до емпатії, що дає змогу розуміти вихованця навіть з усім суперечливим “Я”, готовність сприймати його повністю, незважаючи на недоліки, тощо [1, с. 10].

С.У. Гончаренко трактує поняття особистісного підходу як послідовне ставлення педагога до вихованця як до особистості, як до свідомого відповідального суб’єкта власного розвитку і як до суб’єкта виховної взаємодії [2].

Слід відзначити, що реалізація особистісно орієнтованого підходу при вихованні учнів ПТНЗ, проголошеного пріоритетом сучасної освіти, неможлива без вивчення особистості учня, що охоплює такі аспекти: *особистість учня* (динаміка потреб, мотивів, інтересів протягом періоду навчання; переважна направленість особистості, її прояв у різних видах діяльності; ким бажає бути в колективі: ведучим чи веденим); *переважаючі моральні цінності учня* (ставлення до норм і правил поведінки в колективі, ставлення до оточення (учнів, дорослих, учителів); співвідношення цілей учня із цілями колективу); *життєві цілі та плани учня, їх соціальна значущість* (бажання й готовність брати участь у корисній справі, бути відповідальним за її виконання; емоції та почуття в різних ситуаціях; вольові особливості та їх прояв у колективі); *схильність учня до самовиховання* (розвиток пізнавальних здібностей (пам’ять, мислення, сприймання)); *учень у сім’ї* (коротка характеристика сім’ї як колективу (структура, розподіл ролей, обов’язків, відносини, традиції, культурний рівень сім’ї, погляди батьків на виховання, ставлення до навчального закладу); відносини учня з членами сім’ї; участь у житті сім’ї; наявність чи відсутність обов’язків, відповідальність за виконання доручень; поведінка учня вдома; позиція в сім’ї (незалежність, слухняність тощо); контроль дорослих; моральне виховання і розвиток почуттів у сім’ї; методи виховання в сім’ї; недоліки виховання); *учень у навчальній групі* (позиція учня в ділових і особистісних відносинах колективу; тенденція до висхідної чи низхідної зміни статусу; сприймання й оцінювання учнем своїх товаришів, оцінювання власних якостей і позицій у колективі; ставлення до громадської думки групи; авторитетність суджень і поведінка учня); *учень у складі угруповань* (позитивні та негативні якості учня, що склалися під впливом навчальної групи; рівень активності й ініціативності в учнівському самоврядуванні); *навчальна діяльність учня* (ставлення до навчання, до різних навчальних предметів; навчально-пізнавальні інтереси; мотиви навчання; характеристика успішності з предметів та в цілому; поведінка на уроках у різних викладачів та в навчальному закладі); *учень у суспільно корисній діяльності* (переважаючі види діяльності та форми занять учня, розвиток інтересів, нахилів, професійних навичок, формування мотивів суспільно корисної діяльності; особливості спілкування, вміння знайти своє місце в колективній справі, готовність виконувати функції організатора, вміння взяти на себе відповідальність; самооцінка своєї роботи у спільній спра-

ві); *учень поза навчальним закладом* (відносини в сім'ї; дозвілля; світ захоплень і його реалізація; особливості спілкування; поведінка).

Для ефективної організації навчально-виховного процесу в ПТНЗ, адаптації учня до нового середовища завдання педагога полягає в усебічному вивченні учня, його потреб, проблем. Вивчення особистості можна здійснювати на основі анкет, опитування, спостережень. Дані заносяться до щоденника педагогічних спостережень. Це дає можливість координувати виховання кожного учня і вибрати пріоритетні напрями в роботі з ним.

Пропонуємо такі методики вивчення особистості учня ПТНЗ:

1. *Особистісний опитувальник Кеттелла*, призначений для вимірювання 16 факторів особистості, таких як: товариськість, емоційна усталеність, домінантність, гнучкість, самостійність, самоконтроль поведінки та ін. Складається зі 187 тверджень. На підставі отриманих результатів будується "профіль особистості", при інтерпретації якого керуються ступенем виразності кожного чинника, особливостями їхньої взаємодії, а також нормативними даними.

2. *Методика Люшера* – проєктивна методика дослідження особистості. Заснована на суб'єктивній перевазі колірних стимулів. Методика не провокує (на відміну від більшості інших – вербальних і невербальних тестів) реакцій захисного характеру. Вона виявляє не тільки усвідомлене, суб'єктивне ставлення кандидата до колірних еталонів, а й несвідомі реакції на них, що дає змогу вважати метод глибинним.

3. *Тест Равена* призначений для вимірювання загальних властивостей інтелекту, таких як логічність, рівень узагальнення тощо. Розроблений відповідно до традицій англійської школи вивчення інтелекту, згідно з якими найкращим засобом вимірювання інтелекту є виявлення відносин між абстрактними фігурами. Це не потребує спеціальних знань і залежить від таких чинників, як фаховий досвід, вікові особливості, освіта, культурна належність лише тією мірою, якою вони впливають на розвиток загальних інтелектуальних можливостей.

4. Додаткове вивчення особистості здійснюється за *методикою РСК*. Особистісний опитувальник передбачає вивчення рівня суб'єктивного контролю. Призначений для діагностики інтернальності/екстернальності. Розроблений на основі шкали Локуса контролю Дж. Роттера. Складається із 44 тверджень.

Рівнем суб'єктивного контролю є узагальнена характеристика особистості, що справляє регулювальний вплив на формування міжособистісних відносин, засоби вирішення кризових сімейних і виробничих ситуацій. Відповідно до концепції локусу контролю (від лат. Locus – місце, місце розташування), ті особи, які беруть відповідальність за події свого життя на себе, пояснюючи їх своїм походженням, спроможностями, рисами особистості, володіють внутрішнім (інтернальним) контролем. І навпаки, людям, які схильні приписувати відповідальність за всі події зовнішнім чинникам (іншим людям, випадку, долі та ін.), властивий зовнішній (екстернальний) контроль. Будь-якій людині властиво займати певне місце на континуумі інтернальність/екстернальність.

Аналізуючи запровадження особистісного підходу у виховну роботу з учнями ПТНЗ, дослідник Л.Я. Набока передбачає можливим за умов суттєвої, особистісно спрямованої трансформації існуючих форм і методів виховної роботи педагогів проведення цілеспрямованої організаційної, науково-методичної роботи педагогічних колективів, працівників психологічної служби та подальшого поглибленого вивчення проблем, що постають на його шляху [3]. У контексті особистісного підходу може бути намічено декілька варіантів запровадження

особистісно орієнтованої профільної та професійної підготовки учнівської молоді. Усі вони передбачають здійснення тривалої роботи із запровадження спеціальної методології. Ефективність їх здійснення передбачає передусім проведення послідовних етапів управління системи виховання, що базується на результатах вивчення потреб і проблем учнів. Користуючись розглянутими методиками, можна досягти ефективності управління особистісно орієнтованим вихованням, що відбувається поетапно: I – конкретизація мети та завдань відповідно до реальних умов навчального закладу та рівня вихованості учнів; II – періодична діагностика та всебічний психолого-педагогічний аналіз діяльності учнівського колективу в контексті визначеної мети та завдань; III – планування виховної діяльності; IV – контроль та корекція [5].

Аналіз педагогічної практики ПТНЗ показує, що управління виховною системою створюється на діагностичній основі та після випереджального аналізу стану виховної роботи, вивчення особливостей контингенту учнів, їх запитів і потреб, що дасть змогу наповнити його відповідним змістом і включити учня у виховний процес як активного суб'єкта виховання.

Висновки. Безперечно, вихователю необхідні глибинні знання про вихованців, їх індивідуально-особистісні якості, вікові особливості, розуміння психологічного стану й тих конкретних соціально-педагогічних змін, які детермінують особливості духовного світу особистості вихованця на кожному щаблі його розумового, емоційного, естетичного, морального розвитку. Це дасть педагогу змогу правильно керувати виховним процесом, підходити до кожного учня індивідуально, і як результат – ефективніше вирішувати завдання з оптимізації навчально-виховного процесу. Підбиваючи підсумок, можна сказати, що процес вивчення особистості учня набуває особливого значення. Тому перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані із детальною розробкою механізму вивчення особистості учнів ПТНЗ, створення та використання банку даних стосовно особливостей розвитку індивідуальності кожного учня в умовах його життя в навчальному закладі.

Список використаної літератури

1. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання / І.Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Набока Л.Я. Управління особистісно орієнтованим виховним процесом у професійно-технічному навчальному закладі / Л.Я. Набока // Науково-практичний освітньо-популярний часопис “ІМІДЖ сучасного педагога” / Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка та Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського. – Полтава : АСМІ. – 2000. – № 6 (10). – С. 21–24.
4. Аксьонова В.М. Емоційно-психологічна взаємодія педагога та учня в професійно-технічному навчальному закладі / В.М. Аксьонов // Професійна освіта: теорія і практика : науково-методичний журнал. – Х. : НМЦ професійно-технічної освіти Харківської області. – № 1–2 (27–28). – 2008. – С. 13–22.
5. Топорович Т. Виховання учнів ПТНЗ в позаурочній роботі / Т. Топорович // Профтехосвіта. – Шкільний світ. – № 4 (28). – 2011. – С. 34–35.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2012.

Ерёменко О.А. Реализация личностного подхода в воспитании учащихся профессионально-технических учебных заведений

В статье раскрыты особенности личностного подхода в воспитании учащихся профессионально-технических учебных заведений, представлены этапы управления системой воспитания на основе аспектного изучения личности учащихся по определенным методикам всестороннего диагностирования потребностей и проблем учащихся.

Ключевые слова: *личность, индивидуальность, личностный подход, воспитательная система, взаимодействие, управление, диагностирование.*

Yeryomenko O. Implementation of personal approach in the upbringing students of professional and technical college

In this article the author exposed the personal approach in educating students of professional and technical college (PTC) presents stages of management system of education based on students' learning aspect of certain methods comprehensive diagnosis of the needs and problems of students.

Key words: *personality, individuality, personality approach, upbringing system, interaction, management, diagnostics.*